HET CONFLICT VAN DE N.S.B. MET DE RIJKSCOMMISSARIS EN DE SS IN HET JAAR 1943.

Ten aanzien van de strubbelingen tussen de N.S.B. en de bezettingsmacht, was 1943 zeker het meestbewogen jaar. De strijd uitte zich in het openbaar doorgaans slechts als een zich voortdurend toespitsen van de tegenstellingen tussen hen, die het standpunt van de N.S.B. huldigden, en hen, die zich orienteerden op de gedachten der Germaanse SS. In werkelijkheid trachtte het Duitse bestuur, gesteund en gestuwd door de machtigen in Berlijn, de positie der SS met alle krachten te pousseren en op die wijze een beslissing te forceren in wat voor de buitenstaander een strijd leek om ideeën binnen het nationaal-socialistische kamp.

Bij voortduring hadden Seyss Inquart en Rauter, en had zelfs de machtige Himmler getracht Mussert tot het SS-kamp over te halen. Uit de in Duitsland opgespoorde correspondentie met Himmler blijkt, hoe weinig toegankelijk Mussert hiervoor is gebleven. I)) Bovendien blijkt, welke intrigues werden aangewend om te trachten Mussert bij Hitler onmogelijk te maken toen het eenmaal vaststond, dat Mussert, naar de opvattingen van de Leiding der SS,- zowel in Den Haag als in Berlijn - geen "nationaal-socialist" was.

In een "Aktenvermerk", dd. 26 Mei 1943, verslag gevende van een conferentie tussen Seyss Inquart, Rauter en Schmidt, meldt Rauter aan Himmler, aan de chef van de S.D. te Berlijn Dr. Kaltenbrunner, en aan de chef van het SS-Hauptamt te Berlijn, SS-Gruppenführer Berger, dat Seyss Inquart bij die gelegenheid gezegd heeft:

> "dat hij in de laatste tijd, zowel mondeling als schriftelijk, de Führer grondig heeft voorgelicht over Musserts gebreken, en dat hij Mussert, wat diens karakter aangaat, steeds in de zwartste kleuren heeft geschilderd. Desondanks is de Führer telkens weer met Mussert voortgegaan."

Aanleiding tot genoemde bespreking waren klachten uit Berlijn, met name van Himmler en Kaltenbrunner, over ongewenste N.S.B.-functionarissen in Duitsland, die aldaar waren geplaatst, zonder dat daarvoor vooraf toestemming was gevraagd aan Himmler. Seyss Inquart maakte van deze gelegenheid gebruik zijn mening over de N.S.B. in het algemeen te formuleren:

> "... dat de N.S.B. als partij, in Duitsland zowel als in de laatste tijd in Nederland, door haar anti-Duitse politiek en haar voortdurende toenaderingspogingen tot de anti's, probeert om, speciaal ook onder de Nederlandse arbeiders in Duitsland, leden te werven, waarmede een Duits-vijandige politiek in deze kringen wordt ingeleid. Hierdoor wordt de veiligheid in Duitsland bedreigd ..."

De Rijkscommissaris plaatste zich, aldus Rauter, op zeer rustige en zakelijke wijze, op het standpunt van de Rijksführer SS (Himmler). Hij legde er de nadruk op, dat de moeilijkheden met de N.S.B.-ers, ook in het besproken geval, hun oorsprong vinden in het hoofdkwartier der N.S.B., n.l. bij Mussert.

> "Deze oefent een absolute anti-invloed uit op al zijn functionarissen; zolang hij de leiding heeft, zal dat niet veel veranderen."

Rauter rapporteert dan verder, dat de rijkscommissaris te kennen gaf, dat hij persoonlijk niet meer geloofde in de integriteit en de eerlijkheid van Mussert:

> "Sedert de herderlijke brief der bisschoppen, aldus Seyss Inquart, is Mussert nog gereserveerder geworden II) en hij probeert door zijn houding de anti's te winnen, zij het ook zonder resultaat. Hij (de rijkscommissaris) gaat dan ook niet meer in op aangelegenheden van Mussert; voor hem bestaat Mussert niet meer. De Rijkscommissaris komt hierdoor in een situatie, welke een spoedige oplossing behoeft. Hij is van mening, dat het beter is, op enigerlei wijze nú de knoop door te hakken en opnieuw te beginnen, dan zich nog verder met Mussert te belasten en telkens weer diens tweeslachtigheid te moeten oogsten."

De kloof was dus zo diep geworden, dat Seyss Inquart van oordeel was, dat Mussert moest verdwijnen, en nagenoeg alle figuren van enige betekenis in de Duitse bestuursorganen waren het daarmede eens. De grootste ontstemming bracht telkens weer Musserts interpretatie van de z.g. Groot-Germaanse politiek. Blijkens de 5 nota's aan Hitler, door Mussert sedert 1940 geschreven, streefde Mussert naar een samenwerking van de z.g. Germaanse staten, waarbij weliswaar onderscheiden taken gemeenschappelijk zouden worden verricht (b.v. de verdediging) doch waarbij de zelfstandigheid der leden-staten overigens zou blijven bestaan ten aan-
1) zien van binnenlands bestuur, onderwijs, godsdienst- en gewetensvrijheid enz.

Van SS-zijde zag men de Germaanse samenwerking in gans andere zin, er zou een "Germaans Rijk" komen, waarin alle "Germanen" gelijke
2) rechten zouden hebben, waarin men, ten aanzien van de leidende kaste niet meer zou spreken van Nederlandse en Duitse nationaalsocialisten, maar van nationaal-socialisten zonder meer. Binnen het komende "Rijk", zo stipuleerde men, bestaan geen afzonderlijke "nationaliteiten". Men behoorde niet "staats" te denken; dat was "fascistisch". Er moest "volks" gedacht worden. Men onderscheidde Saksen, Friezen, enz. en idealiseerde en romantiseerde over de "heimats gedachte"; de liefde tot de geboorteplaats, tot de plek, waar men zijn jeugd doorbracht, dát was datgene, wat een ieder in feite in z'n ziel verstond onder het begrip vaderlandsliefde.

Mussert bleef deze "Germaanse" begrippen op zijn eigen wijze interpreteren, conform zijn nota's en dit wekte voortdurend ergernis. De taak van het Nederlandse legioen was volgens Mussert: een Nederlandse bijdrage te leveren in de strijd tegen het communisme doch met het hoofddoel om door deze daad díe goodwill te scheppen, welke Nederland de plaats van daadwerkelijke bondgenoot zou
3) verschaffen, instede van de positie van overwonnen natie. Mussert sprak over de "Germaanse verbondenheid" van de legioen soldaten met de Duitse strijdkrachten en dit was een doorn in het oog van de leiding der SS. Op 12 April schreef Rauter aan zijn chef Himmler, in verband met het opgaan van het legioen in de Waffen SS o.a.:

> "De handhaving van het Nederlandse legioen kan, politiek gezien, niet meer worden verantwoord, Rijksführer. Mussert en de zijnen orienteren zich geheel op het legioen en proberen met dit legioen een separatistische politiek te bedrijven. Ik ben zeer verheugd, dat de legioen--

politiek nu achter de rug is. Wij waren destijds, bij de oprichting reeds tegen een legioen, omdat wij de ontwikkeling vooruitzagen."

Wanneer van SS-zijde werd geschreven of gesproken over "het Rijk" - en dit geschiedde steeds in zeer vage termen - dan definieerde de N.S.B. als antwoord haar standpunt ten aanzien van de samenwerking van "germaanse staten". Zij beschouwde het elimineren van deze staten practisch als annexionisme, hetgeen opnieuw de toorn
4) opwekte van Rauter en de zijnen, die zich niet als annexionisten beschouwden. Zij wilden niet Nederland zonder meer bij Duitsland inlijven, maar dachten zich een "Rijk", dat geen Duits Rijk zou zijn, maar dat zou worden gedragen door hen, die de SS-idee aanhingen uit alle "germaanse" landen. Een "Rijk" dus, waarin de SS-man, wáár zijn wieg ook gestaan had, de elite zou vormen.

Voor deze idee was Mussert niet te vinden. Hoe vreemd het sommigen ook zal voorkomen, hij kon zich geen vrij Nederland denken, zonder eigen bestuur, zonder vrijheid van godsdienst en geweten. Herhaaldelijk heeft hij verklaard, dat het Nederlandse volk, na zo'n lange strijd
5) om godsdienstvrijheid en na de befaamde schoolstrijd, nimmer een toestand zou aanvaarden, waarin aan deze vrijheidszin geen recht zou worden gedaan. En het was duidelijk, dat een door de SS geleid Europa genoemde vrijheden illusoir zouden maken.

Omdat Mussert deze en dergelijke denkbeelden huldigde, was hij voor de SS-politiek onhoudbaar. En de SS had het zo langzamerhand in Nederland te zeggen gekregen. Met betrekking tot de in begin 1943 verkregen medezeggenschap van de N.S.B. in staatsaangelegenheden, waren dan ook grote moeilijkheden ontstaan. In 1942 had Mussert getracht een Nederlandse regering gevormd te krijgen, welke regering de taak van het Rijkscommissariaat grotendeels zou overnemen. Door de tegenwerking van Seyss Inquart was dit niet gelukt. Bij Musserts bezoek aan Hitler, in December 1942, had Hitler echter evenmin de SS de vrije hand gelaten, doch bepaald, dat Mussert medezeggenschap zou krijgen in het bestuur van het land. Dit zou geschieden door middel van gemachtigden op onderscheiden sectoren van het bestuur, wier instemming in de eerste plaats noodzakelijk zou zijn bij benoemingen. Een en ander werd aangeduid met "de bepaling van het "Einvernehmen" ".

Mussert had dit zeer belangrijk geacht. In een in de Cellenbarakken geschreven stuk merkt hij hierover op: III)

> "De opdracht aan de Rijkscommissaris om te handelen "In Einvernehmen" met mij, gaf mij het recht van veto tegen ongewenste maatregelen; was dus een soort beveiliging van ons volk. Niet in positieve zin zou ik kunnen arbeiden, zoals een regeerder kon doen, maar veel onheil en afbraak zou ik kunnen keren, althans dat verwachtten wij. Dit was toch de eerste schrede op de weg naar een positieve vorm."

In een bijeenkomst van functionarissen, in begin 1943, had Mussert zich ook in deze geest uitgelaten. Dat werd terstond overgebriefd, waarop Rauter onmiddellijk op zijn beurt aan Himmler kon melden, dat Mussert had gezegd: "Ik kan nog niet veel doen, maar ik kan veel verhinderen."

Het spreekt vanzelf, dat de SS niet van zins was van de zo langzamerhand verworven leiding op talloze terreinen in Nederland af te zien. En toch zou het zover moeten komen wanneer Hitlers opdracht aan de Rijkscommissaris met betrekking tot het "Einvernehmen" zou moeten worden uitgevoerd .... Van ideologisch onhoudbaar, werd Mussert in het voorjaar van 1943 een acuut gevaar voor de macht der SS in Nederland. IV)

In de reeds aangehaalde bespreking van 26 Mei 1943 heeft Seyss Inquart zijn standpunt openhartig kenbaar gemaakt tegenover Rauter en Schmidt. Mussert bestond voor hem niet meer. De vraag was alleen hoe hem weg te krijgen, resp. op welke wijze men de invloed van Mussert op het landsbestuur zou kunnen verhinderen.

DE POSITIE VAN SCHMIDT.

Hierdoor zou echter ook Schmidts positie in het gedrang komen. Schmidt was immers als CommissarisijGeneraal "zur besonderen Verwendung" speciaal belast met de ontwikkeling van het Nederlandse volk in nationaal-socialistische zin. En Schmidt behoorde niet tot de SS, was derhalve in politiek opzicht voor de SS volkomen overbodig, ja zelfs zeer ongewenst.

Volgens Rauters rapport beantwoordde Schmidt de opmerking van Seyss Inquart over Mussert als volgt:

7) "dat Mussert er niet aan denkt uit zichzelf weg te gaan. Hij houdt zich meer en meer afzijdig, wordt "Deutschunfreundlich" en legt het er blijkbaar op aan dat de bezettingsmacht de N.S.B. opheft. Hij zal evenwel nooit vrijwillig weggaan; dat staat wel vast! Mussert wil stellig minister-president worden, maar heeft tenslotte genoegen genomen met de "Secretarie van Staat" der N.S.B. Geen der Duitse beloften zijn echter ingelost. In het bijzonder is op de sector der Politie - dus door Gruppenführer Rauter - geen gevolg gegeven aan de bepaling, dat bij benoemingen overleg wordt gepleegd. Dit heeft de N.S.B. zeer gekwetst."

Rauter rechtvaardigt zich aldus:

"Toen ik bij belangrijke benoemingen tot overeenstemming wilde komen met Van Geelkerken (gemachtigde voor de politie) verklaarde deze namens Mussert, dat hij elk overleg afwees, zo lang niet Musserts vertrouwensman tot Directeur Generaal der Ned. politie was benoemd. Op deze onbeschaamdheid heb ik gereageerd door aan de Rijkscommissaris voor te stellen verdere benoemingen zonder overleg te bewerkstelligen. De Rijkscommissaris is hiermede accoord gegaan. Het is dus Musserts schuld wanneer het zo gaat. Daar komt nog bij, dat ik de oerfatsoenlijke Prof. dr. Schrieke, die zelf oorspronkelijk Musserts vertrouwensman was en Dir. Generaal der Ned.-politie is, zou moeten laten vallen, omdat hij groot-Germaans gezind is en achter Führer en Rijk staat."

Uit de laatste zin blijkt zowel de eigenlijke reden tot Rauters ergernis als zijn volstrekte ongeneigdheid om aan het voorschrift tot overleg bij benoemingen te voldoen. De Rijkscommissaris c.s. wilden immers slechts SS-figuren op sleutelposities. En alles wat aan de bevordering van dat doel niet dienstig was, werd tegengewerkt. Een typisch voorbeeld hiervan is het volgende: Mussert had er zich bij de Rijkscommissaris over beklaagd, dat allerlei moeilijkheden werden in de weg gelegd bij de totstandkoming van de Secretarie van Staat der N.S.B. In Rauters rapport van 31 Maart aan Himmler leest men:

"Hij (Mussert) beklaagde zich er over, dat zijn gebouw waar zijn secretarie van Staat is gevestigd, niet gereedkomt, aangezien er geen bouwvergunningen worden verstrekt. De Rijkscommissaris wil wel (aldus Mussert) doch alle mogelijke kleine lieden

uit Berlijn verbieden de verbouwingswerkzaamheden. In werkelijkheid schuift de Rijkscommissaris deze mensen naar voren om Mussert te remmen."

Rauters "Aktenvermerk" van 26 Mei geeft dan verder licht over Schmidts standpunt ten aanzien van Mussert. Schmidt nam het, zij het in voorzichtige termen, voor Mussert op door er op te wijzen, dat de Duitsers geen enkele hunner beloften hadden ingelost. Hij vestigde er de aandacht op, dat Mussert het gevoel had, slechts door de SS verhinderd te worden aan het bewind te komen en dat hij werd misbruikt om tenslotte te worden neergeschoten. Schmidt wilde, in plaats van de gehele N.S.B. te verbieden, alleen haar activiteit in Duitsland beletten, en alleen het Arbeidsfront in Duitsland toelaten. Rauter nam met kracht stelling tegen deze opvatting:

> "aangezien de opheffing der N.S.B. door de Sicherheitspolizei in Duitsland tot resultaat zou hebben dat het gehele ledental der partij, dat grotendeels uit fatsoenlijke kerels bestaat, zowel in Duitsland als in Nederland, tegen Duitsland en in 't bijzonder tegen de SS in 't harnas zou worden gejaagd."

Seyss Inquart onderschreef deze mening, waarop Schmidt capituleerde met te zeggen:

> "dat, zolang de N.S.B. zou blijven bestaan, haar groepsleiders zich in de onderscheiden plaatsen toch steeds in de zorg voor de arbeiders zouden blijven inschakelen. Reeds nu maken zij gezamenlijke wandelingen, brengen de arbeiders in de kerken enz. V) Schmidt besloot met de opvatting, dat het dan wellicht toch beter zou zijn de N.S.B., ook in Nederland op te heffen. Hij beklaagde zich er over, dat het hoofdkwartier der N.S.B. nu ook weigert gemeenschappelijke bijeenkomsten met de N.S.D.A.P. te houden. De N.S.B. trekt zich meer en meer terug en ook hij (Schmidt), heeft op Mussert geen invloed meer." VI)

waarop Rauter onmiddellijk reageerde:

> "Ik antwoordde niet te kunnen geloven, dat de gedragslijn der N.S.B. zonder Duitse instemming, van welke zijde dan ook, zou kunnen worden gevolgd. Dat zou een onverantwoordelijke zwakte onzerzijds zijn tegenover de N.S.B."

Dat kon Schmidt in zijn zak steken. Want het was duidelijk, dat Rauters suggestie, dat Mussert door iemand gesteund werd, op Schmidt sloeg. Schmidt trachtte deze aanval dan ook direct af te weren, door er voor de tweede maal op te wijzen, dat de beloften aan de N.S.B. niet gehouden waren en dat dát de oorzaak was van Musserts houding, al gaf hij tenslotte tegenover Seyss Inquart toe:

> "Dat Mussert op den duur geen partij voor Duitsland was omdat hij niet groot-Germaans was georienteerd, doch groot-Nederlands en telkens weer terugvalt in zijn oude fouten".

Maar toen dreef Seyss Inquart Schmidt in het nauw door hem voor te houden, dat het dan voor hem beter zou zijn de SS-opvattingen te delen en nu reeds met Mussert "Schluss" te maken, hetgeen Schmidt weer niet kon accepteren. Blijkens Rauters verslag waren allen het er tenslotte wel over eens, dat Feldmeyer werkelijk de enige ideologisch
8) zuivere Germaanse voortrekker was in Nederland, die ook aanhang had in de partij, in tegenstelling tot Rost van Tonningen, die weliswaar

betrouwbaar was, doch zeer egoïstisch en die vereenzaamd stond. Niemand zou Rost als leider erkennen. Schmidt voelde zich bij dit gesprek kennelijk zeer slecht op zijn gemak:

> "Schmidt was zeer opgewonden en poogde de een of andere oplossing te verzinnen om uit de moeilijkheden te geraken. Het liefst wil hij toch met Mussert verdergaan, maar hij is bang dit risico op zich te nemen, uit vrees te worden gesteld voor een nieuwe nederlaag, waarvan hij de gevolgen niet gaarne zou aanvaarden".

aldus Rauter in zijn rapport aan Himmler. De moeilijkheden, waarin Schmidt was komen te verkeren, staan hier in een helder licht. Van Seyss Inquart - zijn chef - had hij niets meer te verwachten en Rauter was zijn vijand. Maar Seyss Inquart bevond zich zelf ook in een lastig parket. Hij wilde met Mussert afrekenen, maar stond voor de moeilijkheid, dat hij dat niet kon doen zonder Hitler. Weliswaar had Seyss Inquart te kennen gegeven, dat Mussert voor hem niet meer bestond, en weliswaar had hij Mussert in de zwartste kleuren geschilderd bij Hitler, maar deze had Mussert steeds gehandhaafd. Seyss Inquart betoogt tenslotte dan ook, dat hij zich bij deze situatie zal moeten neerleggen.

> "Zowel hij als Schmidt vertegenwoordigen de opvatting, dat de eindbeslissing alleen door de Führer kan worden gegeven, terwijl de Rijkscommissaris daarbij opmerkt, dat hij bij de Führer met positieve voorstellen zal moeten komen."

meldt Rauter aan zijn chef. Seyss Inquart is volgens Rauter absoluut geneigd om aan de wensen van Himmler te voldoen (voor wat betreft alle aangelegenheden te zien vanuit het standpunt der SS) doch hij toont als steeds aarzeling, besluiteloosheid, neiging tot afwachten en uitstellen. Seyss Inquart zou zijn bezoek aan Beieren, in het begin van Juni, gebruiken om nog eens met Himmler te overleggen.

-.-

De afwezigheid van de Rijkscommissaris, in de eerste dagen van Juni, toen deze met Rauter bij Himmler op bezoek was in Lindau, werd door Mussert gebruikt om een grote functionarissen-vergadering te beleggen in het gebouw Tivoli te Utrecht, bij welke gelegenheid hij enkele dingen zeide, welke, toen de drie genoemde heren er kennis van namen, opnieuw woede opwekte. Rauter luchtte zijn hart aldus tot Himmler:

> "Terwijl de Rijkscommissaris en de gehele bezettende macht een hevige strijd voerden vanwege de oproep der kerken om ongehoorzaam te zijn jegens de politie enz. viel Mussert de bezettende macht in de rug aan en gaf de kerken het recht kritiek te oenenen en uitingen te doen die meer zijn dan landverraad. Het is juist het a-nationaal-socialistische in zijn houding, dat hij, inplaats van met de Rijkscommissaris arm in arm te gaan, in deze gevallen hem in de rug aanvalt."

In het algemeen kan men zeggen, dat de Duitsers de zonderlinge opvatting huldigden, dat er nimmer moest worden gepraat over ongunstige of onprettige voorvallen. Zij verkeerden blijkbaar in de naïve veronderstelling, dat het volk onaangenaamheden niet opmerkt, wanneer er b.v. niets over in de krant staat.

Op de betrokken functionarissenvergadering (op 5 Juni 1943) sprak Mussert o.m. over de slechte voedselvoorziening en zei, dat er teveel voedsel over de grens ging. Voorts uitte hij er zijn wrevel over, dat vooral in het Oosten des lands, Nederlanders uit hun huizen werden

gezet ten gerieve van slachtoffers uit gebombardeerde Duitse steden. Mussert betreurde het, dat er nog steeds geen Nederlandse regering was. "Wanneer de N.S.B. hier de leiding hád gehad", zo zei hij, "zouden er minder arbeiders naar Duitsland zijn gezonden." Tenslotte had hij aangekondigd, dat hij een verzoek had ingediend om nu reeds weer tot Hitler te worden toegelaten met het oog op de toenemende annexionistische politiek en de dreigende onderdrukking der vrijheden van
1,4) godsdienst en geweten. VII)

Feldmeyer had de vergadering van 5 Juni in Tivoli bijgewoond en vond het nodig om Rauter over het verloop in te lichten. Rauter op zijn beurt stelt Himmler op de hoogte:

> "(Feldmeyer) gaf als zijn indruk weer, dat Mussert probeert zijn Dietse gezindheid als groot Germaans voor te stellen. Terwijl hij zich op de Führer beriep, trachtte hij de SS, zonder haar te noemen, als groot-Duitse richting voor te stellen, welke richting hij dan ongedisciplineerd noemde, omdat de SS de bevelen van de Führer niet zou opvolgen, en Mussert niet wil erkennen. Musserts uitroep "Het laat mij ijskoud, wie mij niet erkent, de Führer erkent mij en dat is voldoende", slaat ongetwijfeld op U, Rijksführer."

Dit was goed gezien van Rauter, hoewel Musserts uitroep ook was gericht tot de leiding der Germaanse SS in Nederland, die zich tegenover Mussert ongedisciplineerd gedroeg en zich alleen stoorde aan Rauter. Deze mensen, met Feldmeyer aan het hoofd, werden door de
8) N.S.B.-ers meer en meer als verraders beschouwd, in het bijzonder nadat in het SS-weekblad Storm een geraffineerde fotoreportage was verschenen na Musserts verjaardag op 11 Mei 1943. Voor deze reportage waren de slechtste portretten van Mussert bijeengezocht en gepubliceerd in combinatie met oude foto's, waarop Mussert te zien was in gezelschap met allerlei mensen, die hem later hadden verraden. Het daverend applaus, dat volgde op Musserts uitroep was een demonstratie geweest tegen de Germaanse SS en tegen het "annexionisme". Al mochten de aanhangers der "grootgermaanse idee" dan al menen geen annexionisten te zijn, in de practijk was er moeilijk iets anders dan annexionisme - verkapt of onverkapt - van te verwachten. In de herfst
9) van 1944 gooiden de leiders der germaanse SS het masker af, toen het "Nederlandse" SS Vormingsblad verscheen met een hakenkruis op het omslag en de woorden: "Ein Volk, ein Reich, ein Führer".

Echter was het niet alleen datgene, wat Mussert op 5 Juni had gezegd, dat de verbolgenheid opriep van Himmler, Seyss Inquart en Rauter, eigenlijk méér nog was het het feit, dat deze vergadering had plaatsgehad zonder enige voorkennis van de rijkscommissaris, resp. van Rauter.

Schmidt wordt verdacht. Rauter schrijft op 11 Juni aan Himmler:

> "Ik heb aan de rijkscommissaris heden openlijk mijn bevreemding kenbaar gemaakt over de tactiek van Mussert en hem gezegd, dat ik geloof, dat deze vergadering heeft plaatsgehad met medeweten van Schmidt"

Het was eerder al gebleken, dat de naar Duitsland gezonden N.S.B.-functionarissen, wier aanwezigheid aldaar het misnoegen had opgewekt van Himmler en Kaltenbrunner, zich naar Duitsland hadden kunnen begeven door bemiddeling van het bureau van Schmidt. Hier blijkt eens te meer in welke impasse Schmidt was geraakt. Mussert vertrouwde Schmidt, die een partijman was en niet behoorde tot de SS. De SS-politiek doorkruiste evenwel voortdurend Schmidts arbeidsterrein. Schmidts mening was, dat Nederland op den duur wel naar Duitsland zou toegroeien.

Hij brak er zijn hoofd niet over of dit over 20, 50 of 100 jaar een voldongen feit zou zijn geworden, al hoopte hij uiteraard, dat het niet al te lang zou duren. Hij begreep, als Westfaler, hoe groot de verschillen waren tussen Nederlanders en de Duitsers in Berlijn, en voorzag slechts grote onaangenaamheden, wanneer het groeiproces, waarin hij geloofde, zou worden geforceerd. Door deze opvatting in de praktijk te brengen, meende Schmidt bovendien in de geest te handelen van Hitler, wiens blinde volgeling hij was. Uit dit feit spruit ook zijn aarzeling voort, waarvan wij in de voorafgaande bladzijden hebben kennisgenomen. Mussert apprecieerde Schmidts standpunt, al was hijzelf ook van een andere mening. Schmidts instelling scheen in elk geval onder de gegeven omstandigheden een redelijke grondslag tot samenwerking te bieden.

Men constateert uit de besproken correspondentie, hoe Schmidt tegenover Seyss Inquart en Rauter telkens voor Mussert in de bres springt, al moet hij, Duitser zijnde, en, staande tegenover de vertegenwoordiger van Himmler en tegenover zijn chef, die zelf ook de hoogste rang in de SS bekleedt, op zijn woorden passen en de nodige voorzichtigheid betrachten. Hij geeft telkens toe als het over Musserts "germaanse tekortkomingen" gaat, maar hij neemt telkens weer wat terug door er op te wijzen, dat Mussert wordt bedrogen, enz. Tegenover Seyss Inquart en Rauter, met Himmler op de achtergrond, neemt Schmidt feitelijk een overeenkomstige positie in als Mussert tegenover de bezettende macht. Deze moest ook telkens een concessie doen en, wanneer hij op zijn stuk blijft staan, wanneer het om een principieel punt gaat, moet hij die pil voor de Duitsers weer enigszins vergulden om een onmiddellijke breuk te voorkomen.

Schmidt heeft Mussert op de een of andere wijze ingelicht over de jegens Mussert heersende opvatting op het rijkscommissariaat en over zijn eigen benarde positie. Mussert wist in Juni 1943, blijkens zijn in de Cellenbarakken geschreven herinneringen, dat hij òf Schmidt rekening hadden te houden met de een of andere catastrophe. Echter, hoezeer Mussert ook een hinderpaal was op de weg naar een volledige SS-infiltratie, kon men hem niet opzij zetten zonder toestemming van Hitler. Na de uitbarstingen van 26 Mei, schreef Rauter - drie dagen later - aan Himmler over een bespreking met Seyss Inquart en Feldmeyer, dat de rijkscommissaris het liefst zou zien dat Mussert "nicht mehr im politischem Raum vorhanden wäre".

> "De Rijkscommissaris onderstreept twee maal, dat hij bij de Führer herhaaldelijk, zowel mondeling als schriftelijk Musserts fouten naar voren heeft gebracht. De Führer is nu echter niet in de gelegenheid - om redenen van buitenlands-politieke aard - zich bezig te houden met het groot-Germaanse vraagstuk en zou Mussert wel niet willen loslaten. Daarom is de rijkscommissaris van mening, dat Mussert met al zijn fouten toch maar moet worden meegesleept, aangezien de oorlog nog lang kan duren. Hij beschouwt Mussert dan alleen nog maar als "Abnutzungsobjekt".

Maar onder die omstandigheden zou Schmidt overbodig zijn! Ja zelfs een struikelblok. Want Schmidt zou uit zichzelf ook de politieke leiding in Nederland niet opgeven. Hij was als een eenvoudig man gekomen tot een positie, welke hij elders niet gemakkelijk zou hervinden.

DE GERMANISCHE LEITSTELLE EN DE BEINVLOEDING VAN DE NATIONAAL-SOCIALISTISCHE VORMING.

Seyss Inquart en Rauter wilden de Germanische Leitstelle min of meer in de plaats stellen van wat tot heden Schmidts taak was geweest. Mussert wist dit. In zijn geschrift "De offergang der beweging" schrijft hij op blz. 22/23:

> "Onze tegenstanders begrepen zeer wel het enorme succes van Schmidt, VIII) en dat het er nu voor hen om ging: er op of er onder. De aanval werd deugdelijk georganiseerd van alle kanten. Op het rijkscommissariaat begreep men het gevaar, dat er voor allen persoonlijk dreigde, n.l. overbodig te worden, terug te moeten naar Duitsland en vandaar misschien naar het front. Zij vonden het streven van Schmidt een gevaar voor henzelf. Maar de hoofdaanval werd geleid door de SS, door Himmler en door de SS-Obergruppenführer Berger. Deze laatste was de man achter de schermen, die grote invloed uitoefende. Hij was de leider van de z.g. "Germanische Freiwillige Leitstelle" in Berlijn. Hij was van mening, dat iedere nationaal-socialistische beweging buiten Duitsland onder zijn commando moest staan, of verdwijnen. De N.S.B. was een doorn in zijn oog. Allen, die ik uit de N.S.B. had verwijderd of verwijderde, en die ook maar enigszins bruikbaar waren voor zijn doel, trok hij tot zich als werktuigen. Deze "Leitstelle" verkondigde, dat zij, ingevolge een bepaald decreet van de Führer (dat ik nimmer heb gezien) in plaats van Schmidt de politieke zeggenschap gekregen had. Een grond van waarheid moet daarin gelegen hebben, maar de uitwerking moet schromelijk overdreven zijn. Schmidt dacht er in ieder geval niet aan om te wijken en dit te accepteren."

Het waarschijnlijkst is, dat de usurpatiepogingen van de SS aan dit verschijnsel ten grondslag hebben gelegen. In de zojuist aangehaalde brief van Rauter dd. 29 Mei, wordt de kwestie der Germanische Leitstelle aangesneden in verband met de wijze, waarop men Mussert in de practijk zou uitrangeren. Wanneer men Mussert niet zonder meer weg kon krijgen, moest zijn aanhang ideologisch onder zijn handen worden weggehaald.

> "Bij deze gelegenheid kon ik op handige wijze de gehele kwestie der Germanische Leitstelle op het tapijt brengen. De Rijkscommissaris is bereid, na overleg met U, Rijksführer, de arbeid van de Germanische Leitstelle binnen Nederland te activeren. Hij vreest echter voor onhandigheden en verduitsingspogingen, inplaats van Groot-Germaanse werkzaamheid, waardoor wij niet zouden verderkomen ..."

> "De Rijkscommissaris was zeer positief in zijn voornemen, was echter overtuigd, dat allereerst de instemming van U, Rijksführer, nodig is en wil de kwestie in de eerstvolgende dagen met U, Rijksführer, bespreken."

Men kan zich nu indenken, hoe groot de verbolgenheid geweest is, toen, juist op het moment, dat deze dingen met Himmler in Lindau werden besproken, Mussert zijn vergadering hield in Utrecht, waarin hij, onder grote bijval van al zijn functionarissen, scherp afstand nam van dergelijke ideeën. Mussert beschouwde het nationaal-socialisme als socialisme op nationale grondslag en maakte derhalve onderscheid tussen Duits nationaal-socialisme en Nederlands nationaal-socialisme. De Duitsers, en vooral de SS, vatten het nationaalsocialisme op als een wereldbeschouwing, een filosophie. De stille strijd om het verbindingsstreepje had inderdaad meer achtergrond dan men soms meent! IX)

Zijn ideeën ontvouwend, gaat Rauter voort:

> "Ik voerde aan, dat de Germanische Leitstelle geen politiek van de dag bedrijft, maar zich scherp orienteert op de groot Germaanse geestesgesteldheid. Voorts, dat Uw bevel, Rijksführer, beoogt de jeugdorganisaties te betrekken in de arbeid van de Germanische Leitstelle. De gehele jeugdstorm en de Hitlerjugend moeten er bij worden betrokken en voorts de Reichsschulen, het Studentenfront enz. Mussert moet dit werk accepteren, zich aanpassen en mag op dit terrein geen moeilijkheden maken. Feldmeyer moet de vorming van het geheel op zich nemen, niet alleen in de partij, maar ook op de staatssector, zoals politie, arbeidsfront, landstand, arbeidsdienst, de jeugdstorm enz., waarbij de groot-Germaanse vorming (Schulung) moet zijn gericht volgens de mogelijkheden welke de onderscheiden organisaties bieden. In de jeugdstorm radicaler dan in het Arbeidsfront en in de Landstand; een en ander moet gevarieerd plaatsvinden. Feldmeyer moet volmacht hebben om voor al die organisaties vormingsleiders aan te stellen die alleen aan hem verantwoordelijk zijn. Mussert moet dan beslist zijn toestemming geven. Voorlopig wil hij er niets van weten en heeft hij alles afgewezen. Maar deze twee voorwaarden zijn nodig om de groot Germaanse beweging zich wigvormig te doen ontwikkelen."

> "De Rijkscommissaris vroeg, of, als Mussert bereid zou zijn op deze punten toe te geven, wij hem weer eens tot de Führer zouden toelaten, opdat hij wat rustiger zou worden. Ik vroeg hem, of hij van mening was, dat er nog wordt overwogen om Mussert met een eigen regering te belasten. De Rijkscommissaris verwierp dit onmiddellijk met te verklaren, dat de Führer genoeg had van het experiment in Noorwegen en zoiets in geen geval zou toestaan. Wij (Rauter en Feldmeyer) maakten de Rijkscommissaris opmerkzaam op het gevaar wanneer Mussert bij de Führer komt, het volk en de partij dan geloven, dat Mussert nog steeds het absolute vertrouwen heeft van de Führer. Na korte tijd zal Mussert zijn separatistische politiek toch weer voortzetten. De Rijkscommissaris antwoordde, dat Mussert zich anders nog meer zou terugtrekken. Nu weigert hij zelfs al om gecombineerde vergaderingen van de N.S.B. met de N.S.D.A.P. te doen houden. De Rijkscommissaris vreest, dat door een en ander de Duits-vijandige stemming in de N.S.B. zich steeds sterker zal doorzetten en dat wij daarmede de fatsoenlijke kern in de N.S.B. zouden verliezen. Als Mussert niet tot aftreden kan worden gedwongen, wat hij in het gunstigste geval slechts op de wens van de Führer zou doen, moeten wij wel iets van dien aard ondernemen."

Feldmeyer heeft de leiding van de "Vorming" nooit gekregen. Hoe ver echter de Duitse druk wel ging, wordt geillustreerd door het feit, dat op de dagelijkse persconferentie in Den Haag op zekere dag werd medegedeeld, dat Feldmeyer met de leiding van de "Vorming" was belast als opvolger van dr. Van Genechten. Dientengevolge verscheen een volkomen onjuist bericht in de dagbladen.

Op de functionarissen vergadering van 5 Juni deelde Mussert mede, dat er een grote verbetering was ingetreden in de gezondheidstoestand van prof. Van Genechten en dat deze spoedig weer aan het werk zou kunnen gaan. (Van Genechten was voorheen vormingsleider doch had gepoogd zelfmoord te plegen.) Mussert was niet van plan Van Genechten

opnieuw te benoemen, doch hij deed de mededeling alleen om de gezindheid te peilen. Er volgde een daverend applaus.

Toen Mussert weigerde de vorming in handen te leggen van Feldmeyer is gepoogd Mussert te bewegen Nachenius te benoemen. Nachenius, schilder en filosoof was een zeer fatsoenlijk man, maar was vormingsleider van de Germaanse SS. Mussert is niet verder gegaan dan Nachenius een ondergeschikte taak in de afd. Vorming op te dragen en heeft tenslotte zo gemanoeuvreerd, dat de gehele groot opgezette strategie om met behulp van de vorming Mussert te isoleren, werd ontkracht. In plaats van een leider voor deze afdeling te benoemen, stichtte hij een "werkgemeenschap", waarin zitting hadden de leiders der formaties en nevenorganisaties plus hun resp. vormingsleiders. De propagandaleider en nog enkele andere functionarissen maakten eveneens deel uit van deze werkgemeenschap. En tenslotte werd de Schulungsleiter der NSDAP, Müller Reinert (Beauftragte van Utrecht) uitgenodigd om de bijeenkomsten bij te wonen. Deze heer Müller Reinert was vrij van SS-smetten en niet agressief doch uitermate lang van stof. Het geheel stond onder voorzitterschap van Van Geelkerken, van wie bekend is, dat hij een grote hekel had aan ideologische theorieën. Toen Mussert eens bij een zijner vertrouwden - lid dezer werkgemeenschap - informeerde hoe het werk der commissie vorderde, kreeg hij ten antwoord, dat de commissie eigenlijk veel te groot was voor vruchtdragende arbeid. "Dan is het zo goed" antwoordde Mussert, ik heb het gezelschap met opzet zo groot gemaakt, dat ik er zeker van kon zijn, dat er niets uit zou komen."

Waar Mussert dus niet toegaf, was Seyss Inquart ook niet bereid zijn bemiddeling te verlenen om een bezoek van Mussert aan Hitler tot stand te brengen. Mussert schrijft in zijn herinneringen, dat Van Geelkerken, die Musserts verzoek om een onderhoud met Hitler bij Seyss Inquart bracht, de brief terugontving met de boodschap: "Zeg hem, dat ik zijn brievenbesteller niet ben". Men wenste Mussert, instede met Hitler, met Himmler te laten spreken en overwoog zelfs om de partijkanselier, Bormann, te bewerken om op een verzoek van Mussert tot toelating bij Hitler, naar Himmler te verwijzen. Mussert was wel bereid om met Himmler te onderhandelen, voor zover het om kwesties ging betreffende het Nederlandse legioen en de Waffen SS, maar hij weigerde politieke aangelegenheden te behandelen met Himmler. Zo nam de spanning als het ware met de dag toe.

DE VERGADERING IN DE HAAGSE DIERENTUIN VAN 22 JUNI 1943 EN DE GEVOLGEN.

Over de befaamde vergadering van functionarissen in Tivoli van 5 Juni 1943, werd enorm veel gepraat door hen, die aanwezig waren geweest, maar ook door anderen, bij wie een en ander was uitgelekt. Er verscheen over het verloop dezer vergadering een anoniem pamflet, dat een mengsel inhield van waarheid en fantasie. Een en ander was voor Seyss Inquart aanleiding te trachten Mussert te bewegen een gemeenschappelijke vergadering te beleggen met de SS. Hierdoor zouden de vele praatjes over tegenstellingen tussen N.S.B. en SS, tegenstellingen, welke in het bewuste pamflet in den brede waren uitgemeten, kunnen worden bezworen. Mussert stemde toe in het plan tot zulk een vergadering, doch betrok ook de W.A. en de Jeugdstorm erbij. Hij had Feldmeyer verzocht om, in diens te houden rede, te herinneren aan Himmlers woorden van 17 Mei 1942 (ter gelegenheid van de beëdiging van de Nederlandse SS) "dat de SS-ers de trouwste volgelingen van Mussert wilden zijn". Feldmeyer kwam dit natuurlijk onmiddellijk aan Rauter vertellen. Rauter droeg Feldmeyer op, zijn spreekbeurt op de komende grote vergadering te beschouwen als zijn eerste optreden als algemeen vormingsleider en voorts somde hij een aantal punten op, die Feldmeyer zou moeten behandelen. Als Rauter van dit onderhoud met Feldmeyer verslag uitbrengt aan Himmler, voegt hij er aan toe:

> "Ik acht het absoluut noodzakelijk, dat Mussert thans zo vast aan de SS wordt gekoppeld, dat hij en de zijnen door Radio Oranje nog meer wordt aangevallen, opdat elke poging van de N.S.B. tot retireren onmogelijk wordt."

De vergadering vond plaats op 22 Juni in alle zalen van de Dierentuin in den Haag en werd, ofschoon Feldmeyer, die een zeer brillant spreker was, veel bijval oogstte, een kolossaal succes voor Mussert. Seyss Inquart en Rauter waren woedend. Twee dagen later brengt Rauter verslag uit aan Himmler:

> "Mussert was door de Rijkscommissaris bewerkt om loyaal te zijn en de gelegenheid te gebruiken om een behoorlijke verklaring af te leggen . Als bijlage zend ik U de redevoeringen! De Rijkscommissaris is er zeer ontstemd over, dat Mussert deze gelegenheid heeft aangegrepen om bij herhaling tegen de Duitsers in Nederland los te branden. Hij oogstte voortdurend stormachtig applaus. Bij elke gelegenheid hitst hij op en hij gedraagt zich op een manier, welke werkelijk onhoudbaar is. Ook zijn uitroep in de zaal "Alles voor groot Germaanse samenwerking, niets voor Groot Duitsland" roept telkens weer tegenstellingen op, waar geen mens over spreekt, want niemand werft voor groot Duitsland."

Rauter kon het misschien niet begrijpen, dat zijn "groot Germaanse" politiek door de N.S.B. - en overigens door het hele volk - werd opgevat als verduitsing. Maar alles watde SS te zien gaf, was Duits. Op de Reichsschulen, onderwijsinstellingen waar Nederlandse kinderen
10) in "groot Germaanse geest" werden opgevoed, werd geen woord Nederlands gesproken. "Storm", het weekblad voor de Germaanse SS in Ne-
11) derland stond tenslotte onder leiding van Rauter, die kon bepalen wat er wel, en wat er niet inkwam. (afgezien van de militaire censuur, die voor alle bladen gold). Als de Nederlandse sectie der Germaanse SS niet eens onafhankelijk was ten aanzien van een weekblad, zo redeneerde men, wat kon men dan ooit verwachten van enige Nederlandse invloed in een "Germaans Rijk"? Een treffend voorbeeld leverde ook, in het voorjaar van 1945, de begrafenis van Feldmeyer. De Nederlandse SS officier Heubel hield een grafrede in het Duits ...

Hier volgen enige der vele gewraakte zinsneden uit Musserts redevoering:

> "Ik weet wel, dat het niet prettig is in bezet gebied te leven en nog minder gemakkelijk is het in een bezet gebied een autoritaire beweging te leiden."

Achter deze woorden lag Musserts grootste zorg verborgen, een zorg om een schier dagelijks groeiend misverstand, dat tenslotte geworden is tot een tragedie. Het was natuurlijk voor de N.S.B. onmogelijk om te allen tijde en ten aanzien van elk gebeuren klaar en duidelijk een mening uit te spreken. Dit kon doorgaans alleen maar bedekt geschieden. Uit dit overzicht blijkt reeds herhaaldelijk welke spanningen er onmiddellijk ontstonden, wanneer Mussert sprak over dingen, welke de Duitsers niet welgevalig waren. Veelal moest de N.S.B. hopen, dat men tussen de regels kon lezen, dan wel, dat men zijn conclusie zou weten te trekken wanneer de N.S.B. van zekere maatregelen geen melding maakte, of geen commentaar gaf. Het aantal mensen, dat met bekrekking hiertoe intelligent genoeg is, is uiteraard altijd klein. Het aantal mensen, dat zonder gevaar volledig kan worden ingelicht, is ook altijd gering. Al gauw weet iemand zich tegen geld verdienstelijk

te maken met alles over te brieven. Daarbij kwam nog, dat vele eenvoudige lieden meenden, dat de Duitsers in Nederland het nationaalsocialisme kwamen brengen. Zij zagen geen onderscheid tussen oorlogsmaatregelen, imperialisme, enz. en nationaal-socialistische principes, al wees Mussert hier ook herhaaldelijk op. Hierdoor kon niet worden voorkomen, dat velen achter elke Duitse maatregel aanholden, zonder zich wel af te vragen hoe Mussert over deze dingen dacht of hoe men als Nederlander er tegenover behoorde te staan. Dit alles is oorzaak geworden van öntzaglijke misverstanden in het Nederlandse volk, dat wel moest gaan menen, dat de N.S.B. alles goedkeurde wat van de Duitsers kwam. In deze geest moet men ook de volgende uitlatingen verstaan: (van Mussert)

> "Wij hebben niet alleen te strijden tegen Nederlanders die niet begrijpen en tegen separatisten, wij moeten ook strijden tegen Duitsers, die niet willen begrijpen wat er op het spel staat, en die deze tijd willen gebruiken om in te palmen wat zij kunnen."

> "Ik ken de moeilijkheden van ons volk. Dag in, dag uit moet ik ze aanhoren, zie ik ze en maak ik ze tot de mijne. De grootste zorg, die mij drukt is, dat ik zoveel zie, dat ik niet kan veranderen, terwijl ik het zo graag zou veranderen."

Hij sprak weer uitvoerig over de samenwerking der Germaanse staten en deelde mede, dat hij, in verband met de annexionistische stroming en
1) de bedreigde vrijheid van godsdienst en geweten, een onderhoud met Hitler had aangevraagd. Ten aanzien van deze laatste kwestie zei hij:

> "Ook deze vraag zal ik de Führer voorleggen en niemand behoeft zich ongerust te maken. U kunt voldoende vertrouwen stellen in zijn wijsheid, zijn eerlijkheid en zijn trouw. Ons volk heeft het recht te weten op welke basis het staat, nu en straks. Deze basis moet zo hecht zijn, dat niemand het meer waagt er aan te tornen of er over te mopperen. Ik ben van mening, dat deze kwesties moeten worden behandeld door Adolf Hitler, als Germaans Führer en mij, als leider van het Nederlandse volk en door niemand anders. Tussen ons beiden gaat het" (daverend applaus)

Dit was het in volle openbaarheid uitgesproken antwoord aan het adres van Seyss Inquart c.s., die wilden, dat Mussert deze dingen met Himmler zou behandelen. Een ondubbelzinnige afwijzing. Ten slotte zei Mussert:

> "Bij alles wat nuttig kan zijn om de oorlog te winnen, willen wij niet alleen niet achterblijven, maar daarbij willen wij helpen. Maar daartegenover staat dat, wanneer wij het gevoel krijgen, dat er maatregelen worden getroffen, die niet berusten op oorlogsnoodzaak, maar moeten dienen om het Duitse kapitalisme te bevoordelen boven Nederland, of er op gericht zijn onze cultuur af te breken, wij geen goede national-socialisten zouden zijn, wanneer wij daar niet fel tegenover stonden. Deze twee dingen moeten wij goed uit elkaar houden."

Van een overbrugging der tegenstellingen kon derhalve geen sprake zijn. Feldmeyer had in zijn rede in zeer fraaie doch even vage bewoordingen het begrip "Rijk" omschreven:

> "Wat wij nu onder "Rijk" verstaan is anders dan wat wij er vroeger onder zouden hebben verstaan. Het is groter en machtiger dan ooit; het zoekt naar een nieuwe vorm en een nieuwe verwezenlijking, maar het zal als echt ideaal de vormgeving steeds te boven gaan, onbestemd, heilig en richtinggevend; het Rijk, nieuw geboren in wendetijd, steeds wordend, nooit verstarrend, levend in ons, onvatbaar van vorm."

Op deze poëtische uiting was een uur later Musserts prozaische omschrijving gevolgd:

> "Wat versta ik onder groot-Germaanse samenwerking? Er is een Duits volk en een Duits rijk, dat is een vaststaand feit. Er is een Nederlands volk en een Nederlands rijk, zoals er een Zweeds volk is en een Zweeds rijk en een Noors volk en een Noors rijk. Deze Rijken, dus geheel Noord Europa, bestaan uit germaanse volken. Wat willen wij gemeenschappelijk? De beveiliging en de gezamenlijke opbouw in onze gemeenschappelijke leefruimte ....."

Ook op dat punt had Mussert geweigerd toe te geven. En in de Dierentuin was een nog aanzienlijk groter auditorium dan in Utrecht. Waren in Tivoli slechts leidende functionarissen aanwezig geweest, in Den Haag hadden bovendien alle leden toegang, zodat, behalve in alle zalen, ook in de tuin en daarbuiten duizenden de uiteenzettingen hadden gehoord. De volgende dag verscheen een aanwijzing aan de pers, dat alle verslagen over deze vergadering moesten worden voorgelegd. Bij die gelegenheid werden alle zinsneden, welke de bezettende macht of de SS onwelgevallig waren, geschrapt. Seyss Inquart en Rauter hadden blijkbaar deze houding van Mussert niet verwacht. Maar Mussert wist, dat de spanning ten top was gestegen. Hij wist, dat de Rijkscommissaris niet bereid was Hitlers opdracht om te handelen "in Einvernehmen" met Mussert loyaal na te leven. Kort tevoren had hij in een gesprek hierover met de hoofdredacteur van Volk en Vaderland gezegd: "Ik ben uitgerangeerd". Hij wilde met Hitler spreken, de enige man die hij vertrouwde. Wanneer hij aan Himmler toegaf, zou een onderhoud met Hitler geen zin meer hebben, omdat dan de vrijheden van het volk zouden verdwijnen. Zo lang hij Hitlers vertrouwen had, zolang beschouwde hij de N.S.B. als de verzekeringspolis van het Nederlandse volk, voor het geval Duitsland de oorlog zou winnen. En dit deed hem volhouden ondanks de schier onoplosbare misverstanden die op blz.   werden omschreven. Hij kende ook de benarde positie van Schmidt, waarvoor geen oplossing zichtbaar was. Twee dagen voor de vergadering in de Dierentuin was Schmidt bij Mussert geweest en samen hadden zij de gevaren, welke hen beiden boven het hoofd hingen, onder de ogen gezien. In zijn geschrift "De N.S.B. in oorlogstijd; de offergang der beweging" schreef Mussert:

> "Het was op een Zondagmiddag in Juni, dat Schmidt in zeer bedrukte en nerveuse toestand tot mij kwam in mijn huis in Utrecht. Hij kwam van een gecombineerde bijeenkomst in het Zuiden van het land. Hij zei mij, dat ik op alles voorbereid moest zijn, d.w.z. op alles slechts. Wie het lot zou treffen, hem of mij, dat wisten wij niet. Maar één van de twee. Hij nam afscheid van mij met de woorden: 'Wat er moge gebeuren, wij hebben beiden onze plicht gedaan' ". X)

De Zondag daarop (27 Juni), 5 dagen na de vergadering in de Dierentuin werd de dood van Schmidt bekendgemaakt. Mussert schrijft in zijn reeds meermalen aangehaald geschrift hoe hij het bericht vernam:

"Het was de daaropvolgende Zondag, dat de Beauftragte van de Rijkscommissaris zeer bleek en opgewonden met enige andere heren per auto voorkwam. Onmiddellijk dacht ik, dat ik gearresteerd en naar Duitsland afgevoerd zou worden. Ik zei tot hem: 'U behoeft zich niet zo zenuwachtig te maken, ik zal wel heel netjes met U meegaan, ik word dan ook nog eens populair in mijn volk'.
Ik geloof niet, dat hij er veel van begreep. Hij kwam mij namelijk aanzeggen, dat Schmidt in Frankrijk was 'verongelukt'. Uit de trein gevallen of zelfmoord. Ik heb hem onmiddellijk gezegd, dat noch het een, noch het ander het geval was, maar dat hij in Frankrijk was vermoord, omdat zijn politiek
12) aan de SS-politiek in de weg stond. Ik ben er innerlijk volkomen zeker van, dat dit de ware doodsoorzaak is, al zou men komen met honderd getuigen of aanwijzingen in andere richting".

Onder de stukken, behorend tot Musserts archief bevond zich een notitie uit het jaar 1943, waarin Mussert in chronologische volgorde een aantal feiten opsomt, culminerend in de dood van Schmidt. Hierin staat ook, dat hij in zijn later plaatsgehad hebbend onderhoud met Himmler aan deze heeft gezegd, dat Schmidt was vermoord en dat het Himmlers taak was de moordenaars te vinden. In kleine kring heeft Mussert wel eens gezegd: "Het is toch merkwaardig, het land zit vol Duitse politie, maar de moordenaars van Schmidt, van Reydon, Posthuma en Seyffardt kunnen ze maar niet vinden." XI)

Velen hebben zich de vraag gesteld of Schmidt werd vermoord, of hij zelfmoord heeft gepleegd, dan wel dat hij is verongelukt. Het laatste lijkt, gezien het voorafgaande, wel zeer onwaarschijnlijk. Zelfmoord is natuurlijk niet uitgesloten, maar dan zou Schmidt, getuige zijn gesprek met Mussert van 20 Juni toch wel een zonderlinge toneelspeler geweest moeten zijn. Het waarschijnlijkste is daarom, dat hij inderdaad werd vermoord.

Na Schmidts dood wilde Mussert een artikel aan hem wijden in Volk en Vaderland. Op het Rijkscommissariaat verwachtte men dit natuurlijk ook. Op Woensdag, 30 Juni belde de chef der Presse Abteiling in Den Haag, Dr. Hagen, op en vroeg aan de hoofdredacteur of het eerstkomende nummer van Volk en Vaderland een hoofdartikel van Mussert zou bevatten. Op het bevestigend antwoord vroeg hij dit artikel ter inzage. De hoofdredacteur weigerde dit met de motivering, dat niemand, die een hoofdartikel wilde schrijven, dit artikel vooraf behoefde voor te leggen, zodat hij er niet in kon toestemmen, om een hoofdartikel van Mussert ter inzage te verstrekken. Hagen wond zich dermate op, dat de hoofdredacteur Mussert van het telefoongesprek op de hoogte stelde. Deze was het met het redactionele standpunt volkomen eens. Het bleek, dat Mussert, sprekende aan Schmidts graf o.m. de figuur van Schmidt had getekend met: "Hitlers trouwste pionier". Hierin had Seyss Inquart weer een steek onder water gezien. Daarom had Mussert in zijn artikel het woord "trouwste" veranderd in "trouwe". Zelfs dergelijke kleinigheden werden oorzaak van wrijving.

Ogenschijnlijk vond tenslotte toch weer een zekere ontspanning plaats. Mussert heeft toegestemd in een onderhoud met Himmler over aangelegenheden de Waffen SS betreffende. Volgens Rauter zou hij met Himmler ook spreken over de voedselvoorziening in Nederland. Het verschil in rantsoenen voor Duitsers en Nederlanders was voor de N.S.B. voortdurend een ergernis, en zij achtte dit ook een belemmering op de weg naar een behoorlijke verstandhouding tussen de beide volken. De enige malen gedane beloften van verbetering in de voedselvoorziening werden niet nagekomen. Dat van de aardbeien- en kersenoogst elk jaar

nagenoeg niets ter beschikking van de Nederlandse bevolking kwam, zette ook kwaad bloed, De Rijkscommissaris trachtte de oppositie van de N.S.B. in dit opzicht te bezweren, door aan de N.S.B.-ers dezelfde rantsoenen aan te bieden als de Rijksduitsers kregen, maar Mussert weigerde dit.

Himmler achtte de kwestie der voedselrantsoenen hoogst belangrijk en zegde, blijkens een concept brief aan Rauter, geschreven ná 1 Juli 1943 toe, verbetering in overweging te nemen. Er is niets van gekomen. Mogelijk zijn de toenemende oorlogsmoeilijkheden daar de oorzaak van, want het blijkt, dat Himmler wel oog had voor de psychologische zijde van deze kwestie. Blijkbaar achtte hij de N.S.B. toch belangrijk genoeg om haar als middel tot zijn doel aan te wenden. Juist in de eerste helft van 1943 was b.v. de oplage van Volk en Vaderland toegenomen van 123.000 tot 185.000 exemplaren wekelijks. Dit was in het nummer van 21 Mei gepubliceerd. In elk geval staat het vast, dat Himmler pogingen wilde aanwenden om de verstandhouding te verbeteren. Nu het niet gelukt was om achter Mussert om een greep op de N.S.B. te krijgen, leek de weg via een kameraadschappelijke verstandhouding toch gunstiger. Deze gedachtegang komt tot uiting in een concept schrijven aan Rauter, waarmede hij een hele reeks van Rauters brieven beantwoordt. Daarin leest met o.a.:

> "Het is naar mijn mening noodzakelijk, dat de Rijkscommissaris en U - gelijk wij dit in onze strijdperiode deden - zoveel mogelijk persoonlijk en menselijk contact onderhouden met de hogere en ook lagere functionarissen der N.S.B. en deze mensen naar ons toe trekken. In dit verband heb ik ook met Berger besproken, dat wij ons elke maand met Mussert moeten bezighouden: in de ene maand nodigen wij hem uit naar Sennheim te komen, in de volgende maand naar de Junkerschule; in weer een andere maand komt Steiner XII) op bezoek bij Mussert, de maand daarop komt Mussert naar de Führer. Een maand later komt Klingenberg XIII) hem in Nederland opzoeken en vervolgens vindt dan b.v. weer een bezoek van Mussert aan mij plaats. Mussert en de zijnen mogen geen maand worden veronachtzaamd. Tussen al die bezoeken door moeten de Rijkscommissaris en U precies zo handelen en elke week op de meest verscheiden wijze contact onderhouden met Mussert en zijn medewerkers, d.w.z. uitnodiging bij de Rijkscommissaris, uitnodiging bij U. Bezoek door U, misschien ook door de Rijkscommissaris op een avond aan Mussert, gezamenlijke bezichtigingstochten met Mussert. Op dezelfde manier moeten alle mannen, die in enigerlei opzicht van belang zijn, worden behandeld. Van groot belang lijkt mij de zeer behoorlijk uitziende burgemeester van Amsterdam XIV) Müller, die Mussert onlangs vergezelde. Zeer noodzakelijk acht ik het, dat ook Feldmeyer hier met verstand en op doelmatige wijze bij betrokken wordt. Mussert en zijn omgeving moeten plezier krijgen in de Germaanse SS en de Germaanse koers. Wij moeten hem telkens weer iets laten zien, zoals Landwachtbataillons XV), opleidingsscholen, SS-avonden, Hammerverlag, IJsselmeerflotilje en dergelijke. U moet daarbij proberen te bereiken, dat de nieuwe man van Reichsleiter Bormann, Ritterbusch, ten nauwste met ons wordt verbonden en innerlijk voor onze gedachten wordt gewonnen, zodat hij de grote lijn ondersteunt.

Of deze brief ook verzonden is, blijkt niet uit de documenten. Wel heeft een onderhoud tussen Himmler en Mussert plaatsgevonden, bij welke gelegenheid Himmler toch nog heeft getracht Mussert te bewegen politieke aangelegenheden met hem te bespreken, maar Mussert heeft dit geweigerd en is in December 1943 door Hitler ontvangen. Met betrekking tot de opgeworpen kwestie der "inlijvingspolitiek" zei Hitler: (zie Musserts redevoering bij het 12-jarig bestaan der N.S.B., Volk en Vaderland 17 Dec. 1943)

> "So kann auch nicht die Absicht bestehen, die Niederländer zu entniederländern, sondern es kommt darauf an mit den übrigen germanischen Völkern zu lösen, was gemeinsam gelöst werden muss. Wir dürfen den Völkern an Freiheit nicht nehmen, was genommen werden kann, sondern möglichst Freiheit lassen".

Voorts verklaarde Mussert dat hij zijn opvattingen ten aanzien van de vrijheden van godsdienst en geweten ten volle bevestigd had gevonden. Een letterlijke uitspraak van Hitler gaf hij niet, maar hij verklaarde:

> "Vaster dan ooit staan wij in onze schoenen. Onze tegenstanders kunnen er nu niet meer onderuit. Zij kunnen geen verhalen meer doen over kerkstrijd of inlijving zonder zich schuldig te maken aan onwaarheid."

Mussert was ten volle overtuigd, dat Hitler achter hem stond en hij achtte dit een bekroning van zijn, heel het bewogen jaar 1943 door vastgehouden standpunt. Hij herhaalde, in December 1943, ten aanhoren van de gehele vergadering zijn stellingen, die hij op 5 Juni had geponeerd, zowel voor wat betreft zijn verhouding als leider van het Nederlandse volk tot Hitler, tussen wier beiden niemand zich had te schuiven, als ten aanzien van de Germaanse samenwerking zoals hij die zag. Hij onderstreepte deze laatste opvatting met een toen juist verschenen omschrijving van de hand van de Rijksperschef Dietrich: "Cultureel een veelheid, economisch een eenheid en politiek een gemeenschap van zelfstandige naties".

Kennis genomen hebbende van Rauters correspondentie met de gevreesde Himmler, welke correspondentie een duidelijk inzicht geeft in de verhouding tussen de bezettende macht in Nederland en de collaborerende politieke groepen, en waaruit de eigenlijke gezindheid blijkt van Seyss Inquart tegenover Mussert en zijn geestverwanten, is het een merkwaardige sensatie nog eens na te lezen wat Seyss Inquart zeide bij de herdenking van het 12-jarig bestaan der N.S.B., in December 1943, dus na alles, wat zich in dat jaar had afgespeeld:

> "Ik kan U zeggen, dat het mijn schoonste en meest trotse ogenblik was, toen ik de Führer kon zeggen: 'Führer, op de Nederlandse nationaal-socialisten kunt U vertrouwen.' "

Men kan begrijpen wat er in Seyss Inquart omging, toen hij zijn rede aanving met de woorden:

> "Mijnheer Mussert, ik wens U voor het komende jaar van ganser harte, namens al mijn kameraden, veel geluk en verzeker U de trouwste kameraadschap, die ons, nationaal-socialisten, verbindt."

Zo bleef voor de argeloze toeschouwer de achtergrond verborgen van een felle strijd, grotendeels gevoerd in het verborgene, enerzijds tengevolge van omstandigheden van oorlog en bezetting, doch anderzijds omdat openbaarheid in het algemeen geen kenmerk is van het nationaal-socialisme; een strijd, waarvan de golven soms hoog opsloegen, golven

van hartstocht, van drang naar imperialisme en naar macht, van idea-
13) lisme ook, en geinspireerd door het ontluikend bewustzijn van de machteloze verdeeldheid van Europa en door hunkering naar een sterkende eenheid. Echter, wanneer het voorafgaande aanleiding geeft tot een gevolgtrekking, dan zou het deze moeten zijn, dat het beter ware geweest, wanneer de strijd had geleid tot een volledige breuk, want het lijkt niet waarschijnlijk, dat de trots en ongenaakbaarheid van een overwinnend Duitsland, de ridderlijkheid zou hebben kunnen opbrengen om de traditie te ontzien van een klein land met een aantrekkelijke strategische positie, en wier bevolking zoveel last had opgeleverd.

I) De hier besproken correspondentie loopt van Maart t/m Juni 1943.

II) Mussert had gezegd, schrijvende in Volk en Vaderland van 26-2-43 over de herderlijke brief van 21 Februari: "Op zichzelf hebben, naar mijn mening, de kerken volkomen het recht, ja de plicht, om de wereldlijke overheid te vermanen, wanneer zij menen, dat handelingen worden gedaan of nagelaten, die in strijd zijn met de natuurlijke en bovennatuurlijke orde, of die de grondslagen aantasten van het christelijk volksleven: gerechtigheid, barmhartigheid en vrijheid van geloofsovertuiging."

III) "De N.S.B. in oorlogstijd; De offergang der beweging."

IV) Gezien deze situatie, is het duidelijker, waarom Mussert er zekere Duitse kringen van verdacht de hand te hebben gehad in
6) de dood van drie zijner gemachtigden. Op 5 Febr. waren de benoemingen bekend gemaakt, en reeds binnen een week waren Generaal Seyffardt, gemachtigde voor het legioen, en Mr. Reydon (Volksvoorlichting), neergeschoten. Op Hemelvaartsdag volgde Dr. Posthuma, 2 dagen nadat hij een circulaire had rondgezonden, waarin hij wees op de gevaren die de Brandwaarborg Onderlingen bedreigden, wier beleggingen zouden worden overgeheveld naar een Duitse maatschappij.

V) Ter voorkoming van misverstand zij er op gewezen, dat deze passage betrekking heeft op de activiteit der N.S.B. in Duitsland.

VI) Mussert had zich, o.m. in Volk en Vaderland, duidelijk gedistancieerd van de Duitse maatregelen na de Meistaking van 1943. Over de terugvoering der krijgsgevangenen schreef hij, dat het een maatregel was "waarvan hij uit de bekendmaking had kennisgenomen". Ook liet hij in V & V - opvallend gedrukt - schrijven, dat de N.S.B. geen plezier had in de in beslagneming van radiotoestellen en reeds eerder had hij zijn afkeuring te kennen gegeven over de invallen in de universiteiten en hogescholen. En tenslotte had hij een instructie gegeven om op N.S.B.-vergaderingen niet steeds Duitsers uit te nodigen.

VII) Een volledig verslag dezer vergadering bevond zich onder Musserts persoonlijke stukken en een afschrift moet aanwezig zijn in het dossier "redevoeringen en artikelen Mussert" uit het archief van de dienst "documentatie" der afdeling Pers van het hoofdkwartier der N.S.B.

VIII) Dit slaat op de resultaten van het onderhoud met Hitler in December 1942 tegenover de SS-penetratie.

IX) Mussert, alsmede de redactie van zijn officiele partijbladen schreven steeds "nationaal-socialisme", Feldmeyer en de zijnen, daarin voorgegaan door hun lijfblad "Storm", hielden vast aan "nationaalsocialisme".

X) Zie ook Volk en Vaderland van 2 Juli 1943.

XI) Mussert beschouwde het proces voor het Duitse Polizeistandgericht te Amsterdam tegen de illegale groep Hans Katan c.s. als een "scherts"-proces, slechts dienend om de Duitse hand in deze aanslagen te camoufleren.

XII) Steiner was de commandant van het Panzergrenadierregiment "Nederland".

XIII) Klingenberg was commandant van de SS-Junkerschule Tölz.

XIV) Dit moet zijn Rotterdam.

XV) Dit is de latere Landstorm.

Ir. A.A.MUSSERT

11 mei 1894 - 7 mei 1946

DE RIJKSGEDACHTE

Het voorgaande artikel over het conflict van de N.S.B. met de SS in 1943 is zonder twijfel belangrijk als historisch document. Het geeft vele gegevens die niet voor iedereen toegankelijk zijn en het wil objectief zijn.

Het is dat ook, voor zover de inzichten van de schrijver reiken. Men zou wensen dat alle tegenwoordige schrijvers in dag- en weekbladen zo objectief en zonder de gebruikelijke scheldsjablones schreven.

Maar dit "voor zover" is toch zwaarwegend, want juist daardoor ontbreekt er een belangrijk facet, al ontgaat hem ook dit niet geheel en al. Ik wil trachten hier iets over te zeggen.

Ik doe het met schroom, want ik weet hoe diep de misverstanden ingevreten zijn, hoe weinig de mensen toegankelijk zijn.

Het gaat namelijk om"de Rijksgedachte", zoals die leefde in een deel - ik meen in een groot deel - van de SS. Maar ik zet een vraagteken achter groot, want ik weet hoe vaag bij velen deze idee leefde en nog geen bewuste vorm had gekregen.

Er waren echter anderen, die er bezeten van waren.

Bezeten is het juiste woord, ten goede en ten kwade.

Een kunstenaar is bezeten van zijn werk, een godsdienstijveraar van zijn geloof, een ontdekker in de wetenschap van zijn ontdekking van wat tot toen nog bedekt, onbegrepen, onvatbaar was.

Zò was de SS bezeten van de Rijksgedachte - niet van jodenhaat, niet van rassenwaan, niet van imperialisme, maar van "het Rijk".

En wanneer je dan vroeg: wat is het Rijk dan eigenlijk, dan merkte je dat het was *de* grote ontdekking van hun leven, onvatbaar schier.

Dan besefte je hoe moeilijk dit onder woorden was te brengen.

Vaag!, zeiden dan de tegenstanders, wat doe je daar mee?

En inderdaad vaag! En wat je er mee deed?

Daarmee offerde je - als het nodig was - alles wat je lief was, daarmee gaf je je leven aan een "idee".

En dat deden duizenden, bewust misschien voor een klein deel, onbewust voor het grootste deel.

Dat deden er in Nederland meer dan in welk ander land ook, zij deden het bij duizenden, een veelvoud van hen die als ondergrondsen aan de andere kant stonden. Ook daar waren idealisten, en het is dan ook niet verwonderlijk dat deze beide uitersten elkaar naderhand soms beter verstonden dan de lauwen en de profiteurs.

Een welwillend politieman zei eens tot een SS-man die verhoord zou worden en die hij wel kende: "U hebt op het verkeerde paard gewed", en hij wilde daarmee iets vergoelijkends tot uitdrukking brengen.

Maar de gevangene kon niet antwoorden, want hoe moest hij zulk banaal denken duidelijk maken dat hij "bezeten" was geweest - nog was? Dat hij een toekomstbeeld van Europa had gezien en overtuigd was dat het mogelijk zou zijn geweest het te verwerkelijken, maar dat er machten in de wereld waren die daar lijnrecht tegenover stonden (de "one-world" zouden wij nu zeggen), die sterker waren geweest. Ook door fouten en wandaden in eigen gelederen.

Bezeten is psychologisch een veelzeggend woord.

Wij spreken immers van door-de-duivel-bezeten-zijn, maar ook grote en scheppende geesten spreken van hun "demon", hun "daimonion", en daarmee bedoelden zij een bovenmenselijke macht die hen dreef, een scheppingskracht,die niet het kwade wrochtte, die door hen werkte, wiens werktuig zij zich voelden.

Van Dale zegt onder demon: bovennatuurlijk wezen dat mensen en hun handelingen beheerst, ten goede of ten kwade - en de psychologie van Jung ziet demonen als "werkelijkheden in de ziel", krachten die werken en dus wer-ke-lijk zijn.

Zo waren zij dan bezeten en de tegenstanders zeggen: zeker, maar ten kwade.
Zij, die het beleefd hebben zijn er van overtuigd, dat het ten goede had kunnen zijn, had het zijn kans gekregen, hadden de over-world-machten het niet in een oorlog zonder erbarmen vernietigd.
Vernietigd of bedwongen?
Zeer zeker vernietigd in de vormen van toen, maar is de "demon", de scheppende kracht, die het toen die vorm gaf, vernietigd, of leeft het voort in andere vormen? Dit kan een kort-levend mens niet weten.
Het was bij het overdenken daarvan dat bij een zestigste verjaardag een SS-man in Nederland aan een SS-man in Denemarken enkele jaren geleden een kort gedicht opdroeg over de "Bamberger Reiter" het ruiterbeeld van een Duitse vorst (keizer?) in de dom van Bamberg, die voor velen het symbool van "het Rijk" was. Men weet namelijk niet wie het voorstelt en dit geeft het iets bovenpersoonlijks.

> Hier, aan den rand
> van wat eens was het Rijk,
> hier, in dit Nederland,
> zie ik verlangend naar u op,
> gij namenloze, koninklijke ruiter,
> zinbeeld van wat nòg is het Rijk
> zo lang het leeft in ongebroken harten.
>
> Zijn wij dan niet te laat geboren?
> Uw blik reikt over eeuwen heen . .
> Wilt gij het noodlot tarten?

Voor die mensen was het een bezielende bezetenheid, geenszins een dronken bezetenheid. Het had niets met machtswellust te maken en alles met opoffering.
Op bladzijde 436 in het artikel wordt de vormingsleider van de Germaanse SS Nederland genoemd; "schilder en filosoof" staat er bij. Nu, filisoof was hij helemaal niet, maar wel een schilder, die zich geheel aan zijn werk gaf en zich veel ontzegde terwille daarvan. Denken zij, die veroordelen, dat het hem makkelijk viel vijf jaar van zijn leven te offeren voor het nationaal-socialisme en de Rijksgedachte?
Hij had dan ook duidelijk tegen Feldmeyer gezegd: na de oorlog word ik weer schilder.
En wat denkenzij van die vele, vele vrijwilligers die naar het Oostfront gingen - soms om er beter van te worden? . . . . en van de moeders die hun zonen lieten gaan?
Stak daar niet iets anders achter dan wat nu achter de Europese gedachte te zien is?
Dat andere, daar gaat het mij om en dat andere, daar heeft de schrijver van het artikel zich niet in kunnen verplaatsen.
Ik sprak daareven ook van "fouten en wandaden". Die zijn er ook geweest, levensgrote zelfs.
Wanneer tegenstanders die opnoemen, hebben wij de neiging om te zeggen: Kijk naar je zelf; lees toch eens wat de Amerikaan Curtis B. Dall, schoonzoon van Roosevelt, schrijft over zijn onderhoud met Admiraal Kimmel, bevelhebber van Pearl Harbour (in "Amerikas Kriegspolitiek") of lees de Fransman Benoist Méchin of lees eens over de ondergang van het transportschip Van Imhoff bij het uitbreken van de oorlog (waarschijnlijk nooit van gehoord) - maar daar gaat het nu niet om.
Hier wil ik verwijzen naar Helmut Stellrecht, de man die de "bezielende bezetenheid" heeft meegemaakt, zoals die reeds vòòr Hitler groeiende was, wachtende op het verlossende woord, het bundelend gebaar, de man waarin dit verlangen zich concentreerde, door wie het vorm kreeg.

Het was een "wende" in de geschiedenis.
Stellrecht schreef "Adolf Hitler, Heil und Unheil" en durft die fouten en wandaden open te leggen, hij doet ze begrijpen zonder ze te vergoelijken, hij ontloopt de bittere tragiek niet.
Dat maakt zijn boek zo groots en daarmee komt hij tot een waarlijke "Bewältigung der Vergangenheit".
In deze geest wil ik ook kritiek op het artikel leveren en het van opmerkingen voorzien.
Het is een gelukkig toeval, dat ik in het bezit ben van een uitgave van "Storm" van 1944 getiteld "De Rijksgedachte", een losse verzameling artikelen, die reeds voordien bij verschillende gelegenheden waren geschreven en "het groeiend bewustzijn" weerspiegelen.
Wij vinden deze weerspiegeling in frontbrieven zowel als in beschouwingen en ik zou er veel uit willen aanhalen, maar dat maakt het te lang.
Wat was dan "het Rijk"?
De E.E.G. tracht een Europese solidariteit te verwezenlijken, moeizaam en onder veel rivaliteit. Zo'n eenheid stond ons ook voor ogen. Maar dat was niet het Rijk.
In het Rijk zou een eenheid van hen verwezenlijkt worden die verwant waren, wier verwantschap uit hun Germaanse talen bleek en die een bloedsverwantschap was.
Zij zouden één Rijk vormen, waar elk gelijke kansen had (zoals in de SS reeds verwezenlijkt) en waar toch de afzonderlijke waarden bewaard en gehoed zouden worden. Maar niet gescheiden door staatsgrenzen. Daarom "Grootgermaans Rijk".
Daarover wordt nu gespot. Het geeft geen blijk van grootmoedigheid, de idealen van een verslagen vijand te bespotten - ook niet wanneer doordrijvers er soms een karikatuur van maakten, want ook dat gebeurde.
In het Rijk zouden dus geen staten aan elkaar gekoppeld worden zoals in Europa, maar zouden volken tot grote saamhorigheid worden gebracht.
Denkt u eens aan Oostenrijk en Duitsland. Er was een groot verlangen in Oostenrijk om met Duitsland één staat te worden, en toen de Duitse troepen het land binnenmarcheerden, werden zij met bloemen en een laaiend enthousiasme ontvangen. De vijandschap en rivaliteit van vroeger (reeds ten tijde van Frederik de Grote) was weggesmolten. Wat Bismarck nog niet aandurfde was nu van binnenuit gerijpt. Dat was de Grootduitse gedachte, een ideaal.
Weinigen weten hoe de grote Franz Schubert en zijn kring dit ideaal al aanhingen; toen was het nog zwak, nu was het sterk.
Met staatsvormen had het weinig uit te staan.
De Rijksgedachte is veel omvattender, maar in zoverre vergelijkbaar, dat deze allereerst een ideaal en daarna eerst een staatsvorm zou betekenen.
Zo lezen wij bijvoorbeeld in "De Rijksgedachte" op bladzijde 79:
"Rondweg dwaas is het van ons te verlangen, dat wij een nauwkeurige staatkundige omschrijving geven van het Rijk, want op het ogenblik waarop wij het Rijk als een staat beschrijven, doden wij in ons de rijksgedachte . . .
En op bladzijde 80: "Het is niet meer de vraag of Nederland als staat gelijkgerechtigd naast de Duitse staat zal staan, maar het gaat er om of de Nederlanders als volk gelijkgerechtigd naast het Duitse volk zullen staan in het verband, dat wij het Rijk noemen".
(Dit was in 1943 geschreven).
In de SS-gemeenschap was dat reeds verwezenlijkt; daar was "germaanse eenheid", daar was een Duitser niet meer dan een Noor of een Nederlander of een Walloon, daar kon een Nederlander over Duitsers bevel voeren en die geest doordrong alles.
Ik wil u hiervan een klein, maar sprekend voorbeeld geven.

De uitgeverij van de Germaanse SS Nederland gaf een mooi geïllu-
streerd tijdschrift uit, "Hamer", ook buiten de kring van natio-
naal-socialisten graag gelezen.
Het gaf een weerspiegeling van het Nederlandse volk, zijn gebrui-
ken en zijn volkskunst, van ons landschap en van ons verleden.
Nu wilde men in Duitsland hetzelfde voor Duitsland, omdat het zo
goed was en insloeg.
Het blad kwam tot stand met een goede kring van medewerkers.
Nu denkt U misschien dat deze "Hammer" onze "Hamer" zou opslokken
– en er waren wel Duitsers die dat wilden, naar ik vermoed.
Maar daar kwam niets van in: Himmler achtte het gewenst dat de
Nederlandse redactie ook daar beslissend zou zijn. Later kwam er
nog een Vlaamse bij. De Noorse kwam niet meer tot stand.
Zij wisselden artikelen uit en dit was een binding, een éénwor-
ding, waarbij elk zijn eigen karakter behield en Nederland de
leiding had.
Een tweede voorbeeld.
De SS gaf de bekende "Leithefte" uit, een onderdeel van de vor-
ming in de SS. Wij Nederlanders waren de enige die dit ook deden,
de andere landen kregen Duitse of vertaalde Leithefte.
De vormingsleider van de Germaanse SS Nederland – die schilder-
was een sterk-Nederlands-voelend man. Zijn "Vormingsbladen" waren
anders van "taal" en stijl dan de Duitse, misschien soberder.
Toen een keer een leidend artikel van Rauter moest worden ge-
plaatst, viel het dan ook een klein weinig "uit de toon" (wat ove-
rigens slechts weinigen zal zijn opgevallen, maar het zijn van die
kleinigheden!).

Voor het eerst in de geschiedenis van Europa heeft een sterk vrij-
willigersleger uit haast alle landen (er waren zelfs Engelsen bij)
naast en met de Duitsers gestreden om het Bolsjewisme er buiten te
houden. Dat was een geweldige belevenis!
Eén uit het andere kamp heeft het eens de beste soldaten van de
tweede wereldoorlog genoemd (er zijn daar ook ridderlijke figuren
onder de militairen!).
Daar was de éénwording van Europa in de kiem aanwezig en daar mag
men die éénwording niet "staats", maar "volks".

Zeer moedige en goede Nederlanders zagen dit niet. Onder hen was
Mussert; hij dacht "staats". Vandaar het conflict.
Was hij echter daarom een betere Nederlander?
Hij was een onvervalste en begaafde Nederlander, maar die anderen
waren het niet minder.
Zij echter geloofden in het waagstuk van "het Rijk", overtuigd
dat zij na de oorlog met alle van het Rijk bezielden in de Ger-
maanse landen, sterk genoeg zouden zijn om met gelijkgezinde Duit-
sers dàt tot stand te brengen, wat ook de "staats" denkende Duit-
sers niet begrepen. Zij voelden zich voorhoede van een "revolutie"
die een nieuw Europa zou bouwen.
"In de politiek gaat tenslotte alles steeds om machtvragen. De
laatste bronnen van macht zijn echter de mensenzielen – of zij
zijn bronnen van zwakheid en van onafwendbare neergang. Hun rich-
ting krijgen de mensenzielen door hun idealen" (H.S.Chamberlain
1916, geciteerd op bladzijde 75 van de Rijksgedachte – geen ver-
want van de Engelse staatslieden).
Maar wat is een ideaal dat "richting" geeft?
"Het staat lichtend vòòr ons. Ergens in de toekomst. Het hoeft
niet scherp afgebakend te zijn, het kan niet logisch uitgedacht
worden door het verstand; integendeel: een ideaal heeft altijd
iets onbestemds, iets, dat meer^het gevoel en tot het hart dan
tot het verstand spreekt. Daarom kan een ideaal "heilig" zijn!
^tot

Al te nuchtere mensen hebben geen richtinggevend ideaal; zij hebben alleen maar plannen en projecten. Wanneer wij zo van "alleen maar" spreken, dan zit daar iets van minachting in. Maar het zou wel heel verkeerd zijn te menen, dat wij afkerig zijn van vastomlijnde plannen, van scherp doordachte projecten, van nuchtere politiek. Verre van dien! Het is echter zò: ver vooruit, als gehuld in morgennevel, waar de zon door heen wil breken, staat ons ideaal, niet vast omlijnd en toch zo werkelijk . . . . ".
Zò werd het omschreven in 1941 (de Rijksgedachte bladzijde 75).
Wie de SS wil begrijpen, moet dit kunnen aanvoelen, ook al is hij het er niet mee eens.
Wie het conflict Mussert - SS objectief wil beoordelen, die moet zich in beide standpunten kunnen inleven.
De schrijver van het document kan dit niet voldoende en is daardoor toch niet waarlijk objectief.
Echter nogmaals; men zou willen dat alle tegenstanders zoveel objectiviteit konden opbrengen.
Wat hij niet ziet is de idealistische drijfveer ook bij mannen als Rauter en Seyss-Inquart.
Maar dwars daar doorheen speelt de politiek en de strijd op leven en dood, de intrige en soms de misdaad, het machtsmisbruik van egoïsten, en het infiltreren van verraders.
Het ging hard tegen hard in het wordende en tenslotte verkrachte Rijk.

Voetnoten bij "Het conflict".
(Voor de desbetreffende plaatsen verwijzen wij naar de overeenkomstige nummers in dat artikel. -DW-)

1) <u>Gewetensvrijheid.</u>
Van de kant van de N.S.B. werd telkens de voorstelling gewekt, alsof de godsdienst- en gewetensvrijheid door de SS bedreigd zou zijn.
De SS stond niet op het christelijke standpunt en was van mening dat, wie dat wel deed, zich niet in zijn gelederen op zijn plaats zou voelen.
De vormingsleider van de Germaanse SS Nederland heeft vrij veel over deze dingen geschreven, ten dele onder pseudoniem.
Het was namelijk in de SS verboden nu reeds dieper op het vraagstuk van de religie in te gaan.
Toch heeft hij enige malen een voordracht gehouden over "SS en Religie" (ook voor buitenstaanders) welke in beperkt aantal ook is gedrukt, maar niet in de handel was.
Daar is niets van onverdraagzaamheid in te vinden; het wil alleen hen, die in het christendom geen bevrediging meer vinden, een weg wijzen.
Doch ook allèèn hen, want hij was van mening dat men niemand zijn geloof moet ontnemen.
Op dat standpunt stond ook Himmler, getuige het voorval dat beschreven is in "De SS-ers" (Uitgeverij De Bezige Bij), toen bij een inspectie in één van de plunjekastjes een Bijbel lag.
(Wij zullen tot beter begrip van waar de schrijver hier op doelt de bedoelde passage verkort weergeven. Hoofdstuk 6, bladzijde 279.
"Mijn vriend is steeds gereformeerd gebleven. Door z'n SS-lidmaatschap werd hij niet meer geaccepteerd in de kerk, maar toch bleef hij met hart en ziel gereformeerd. . . . .
Deze jongen is altijd zeer godsdienstig gebleven. Toen hij in de SS ging, heeft hij van z'n moeder een bijbeltje meegekregen, hoewel zij hem eigenlijk het huis uitgevloekt heeft.

Dat heeft hij meegenomen naar de SS en in zijn kastje gezet. 4)
Elke dag heeft die jongen de tijd kunnen vinden om uit de Bijbel te lezen.
In de SS! Een idiote toestand eigenlijk.
Maar hij deed het uit overtuiging. Hij heeft daarover van de andere knapen heel veel last gehad. Wat ik absoluut niet goed kan keuren. Zijn superieuren hebben geprobeerd om hem op alle mogelijke manieren ervan af te brengen. Dat is niet gelukt. 5)
Op een dag was er in de kazerne een Besichtigung van Himmler zelf. De Kompaniechef heeft die jongen laten roepen, want hij had het weer gehoord van zijn pelotonskommandant, dat die vent een bijbeltje in zijn kast had. Hij heeft hem toen onder druk willen zetten om dat bijbeltje er uit te nemen, 6)
want Himmler zou ook een appèl afhouden op de kamers en de chef voelde zich zeer gekompromitteerd wanneer Himmler daar een bijbeltje zou vinden met o.a. het oude testament, dat 7)
was het ergste natuurlijk.
Mijn vriend heeft gezegd, nee, dat doe ik niet, dat bijbeltje heb ik van mijn moeder meegekregen en ik heb haar beloofd dat ik er elke dag in lezen zal en dat heb ik tot nu toe gedaan en al komt wie dan ook, ook Hitler zelf, dat bijbeltje hoort bij mij en dat blijft er in liggen. 8)
Nou, dat hebben ze verschrikkelijk gevonden, maar ze hebben het hem niet afgenomen. Toen hebben ze alleen maar gehoopt, dat Himmler niet bij zijn kastje zou komen.
Himmler heeft die Besichtigung gemaakt, kwam op de bewuste kamer en die kerels allemaal bij de deur en op de kamer om hem heen natuurlijk en maar met de hakken klappen. 9)
Doodsbang. Ze deden het in hun broek.
Net of het zo zijn moest, Himmler trekt dat kastje open, hij kijkt er zo eens in en hij ziet dat bijbeltje daar staan. Hij pakt het eruit en ziet dat opschrift van zijn moeder. Hij zegt, van wie is dit? Hij naar voren, z'n melding gemaakt, z'n naam genoemd enzovoort.
Himmler zegt, zo lees jij dat? Ja, ja, zegt mijn vriend, jawohl, Reichsführer. Zo, heb je daar behoefte aan? Jawohl, Reichsführer. Doe je dat uit overtuiging? Jawohl, Reichsführer. Een heel stel vragen. Weet je wat er precies in staat? Jawel, ik ben er mee opgegroeid, Reichsführer. . . .
Himmler zegt, jij doet wat je moeder zegt, ik vind jou een principiële jongen, zo moesten we er meer hebben.
M'n vriend was gelijk in ieders achting gestegen.
Daarvòòr hadden ze steeds tegen hem gezegd, weet jij wel, dat jij met dat bijbeltje, vooral met het oude testament hier niet helemaal op je plaats bent? Jawel, dat weet ik wel, maar ik beleef het Nationaal-Socialisme op deze manier en hoe een ander dat wil doen, dat laat mij koud, maar ik beleef het op deze manier! . . . . ". (Einde citaat. -DW-))

2) <u>leidende kaste</u>. Himmler streefde naar een "Ordensstaat", geen dictatuur van een enkeling in een nationaal-socialistische staat. De "Orden" was de SS, "eine Auslese nach Herkunft und Begabung", in "Sippenverband" (zie Stellrecht, o.a. de bladzijden 145 en 163).
Het kan niet gezegd worden dat Hitler hier geheel achter stond, vandaar misschien ook zijn handhaven van Mussert.

3) <u>overwonnen natie</u>. Daar was bij de SS geen sprake van; niemand voelde het zo.

4) annexionisten. Terecht was Rauter gegriefd. Hij was een echte "soldaat", open, eerlijk en waar nodig hard (zie zijn "afscheidswoord" vóór zijn executie en de bewondering van allen die toen met hem te maken hadden). Hij was geen annexionist, maar Mussert van zijn kant begreep dat niet. Hij was veel te nuchter om in deze dingen een "gegrepen idealist" te zijn.

5) godsdienstvrijheid. - zie voetnoot 1). Intrigeren van kerken zou zeker vervolgd en verboden worden, godsdienstige overtuiging geëerbiedigd. Hitler was een gelovig mens (zie Stellrecht).

6) Wanneer dit waar zou zijn, behoort het tot de wandaden waar ik over schreef.

7) Hier zien wij zo duidelijk de beide stromingen botsen. Ook in Duitsland waren die tegenstellingen. Bij dit politieke steekspel heeft Mussert dan toch nimmer zo gehandeld, dat hij later ter dood moest worden gebracht. Integendeel! Maar ook de SS, die vooraan stond in de strijd op leven en dood aan de fronten en in Europa, kon niet anders.

8) die aanhang van de SS bij de N.S.B. was niet onbelangrijk. Ook bij een deel van de vorming, zoals bleek bij lezingen van de SS-vormingsleider voor het vormingskader van de N.S.B. (zie ook het geval Prof. Schrieke op bladzijde 429)

9) het masker af in 1944. - geenszins! Reeds in een artikel, geschreven eind 1942, lezen wij dat de Nederlandse SS in het vervolg zal heten Germaanse SS in Nederland. Daar lezen wij verder: "Wij groeiden uit tot steeds sterker bewustzijn van de grote gemeenschap van onze lotsverbondenheid, op leven en dood. Thans kunnen wij zijn Germaanse SS: één Führer, één eed, één Rijk . . . en toch bodemverbonden, toch zelfbewust, toch wetend van onze waarden". (de Rijksgedachte, bladzijde 155), eigen waarden in de grote gemeenschap. Dat was toch wel openlijk beleden, reeds in 1942.

10) geen woord Nederlands. Hier is de schrijver niet goed ingelicht. Er waren Duitse en Nederlandse kinderen. De Duitse kinderen moesten ook Nederlands leren, aan de andere kant werden veel lessen in het Duits gegeven. Onderling spraken de Nederlandse kinderen natuurlijk Nederlands. Maar Duits zou even vanzelfsprekend de onderling bindende taal worden (zoals aan Nederlandse universiteiten het plan geopperd is in sommige vakken Engels tot voertaal te maken, nu in de jaren zeventig).

11) Vergelijk het over Hamer en de vormingsbladen gezegde. En dan ook het door de Rijkscommissaris uitgegeven tijdschrift "Westland", de Duitse tegenhanger. Gebondenheid aan "de bodem" was niet zo maar een romantisch sausje.

12) vermoord. Het einde van Schmidt is tragisch en als hij vermoord is, misdadig. Ik twijfel niet aan deze mogelijkheid. Ik voel daarbij dan weer die woorden in mij opkomen, wanneer ons dat voor de voeten wordt geworpen: kijk naar je zelf (dat was zo de vaste uitdrukking onder ons jongens, als je werd uitgescholden . . . in het begin van deze eeuw). Ik wil die moorden van de andere kant niet noemen, zij ontlasten misdaad aan onze kant niet.

452

13) Deze conclusie is heel eerlijk, waar hij spreekt "van idealisme ook" en wat de slotwoorden betreft, dat was het nu juist wat leden van de Germaanse SS in heel Europa anders meenden te hebben ervaren - naast teleurstellingen - dàt ook.
Dat het een waagstuk was, dat kan niet ontkend worden. Maar geen enkele nieuwe vorm in ontwikkelingen komt zonder geloof èn wagen tot stand.
Wat de schrijver ontbrak, was voldoende kennis van de inhoud van het door hem wel erkende idealisme, dat met de uitvoering niet "10 of 50 of 100 jaar" kon wachten (zoiets als de lijdensgeschiedenis van de E.E.G.), maar het historisch moment moest grijpen, gegroeid uit het machtig beleven van het front.
Een moment, dat niet voor een tweede keer gegeven zou worden, niet om naast Duitsland deel te nemen aan de revolutie van een nieuw Europa, maar om in het Rijk hier deel aan te hebben.
"Golven van hartstocht" - ja, vloedgolven.
"drang naar imperialisme en macht" - ook dàt was er en het waren onze interne vijanden.

"van idealen ook" - neen, zou ik willen zeggen: van idealen bovenal en de "hunkering naar een sterkende eenheid", die nu grondig is vernietigd in een verscheurd Europa.

VOOR ALTIJD ?

N

WAT GEBEURDE ER NU EIGENLIJK IN EMMERIK ?

OOK EEN VERMISTE HEEFT RECHT OP RUST !!!!